

Nr 364.

Af herr **Tengdahl**, om afslag å Kungl. Maj:ts proposition angående ordnande af undervisningen i arkitektur vid konsthögskolan m. m.

På Kungl. Maj:ts proposition nr 200, angående arkitekturundervisningen (väsentligen vid fria konsternas akademi) nödgas jag härmed hemställa om afslag.

En del af hvad där föreslås kan ha sitt vissa värde, men i sin helhet vittnar propositionen endast om, hvad man redan visste från den föregående, större propositionen om den högre tekniska undervisningen, nämligen att regeringen saknar ett fast grepp på den tekniska undervisningsfrågan i sin helhet.

Det förnämsta i propositionen nr 200 är förslaget om en professur i svensk arkitektur. Innehafvaren af denna lärostol skulle föreläsa äfven vid tekniska högskolan för att dess arkitekturafdelnings 4:e kurs »dock» (!!!) skulle ha ett hum om äfven den svenska arkitekturen. (Kostnaden för professuren skulle emellertid icke fördelas på de bägge läroverken).

Af en viss vikt kan man ju erkänna, att förslaget är att låta specialister föreläsa för 3,000 kronor i byggnadsteknik årligen vid akademien.

Dessa bägge frågor äro ju emellertid oändligt små i jämförelse med den stora frågan, hur undervisningen i byggnadskonst öfverhufvud bör ordnas.

Undervisningen i byggnadskonst, särskildt den högre undervisningen, är för närvarande onödigt splittrad. I byggnadskonst i vidare mening torde undervisas redan vid en del tekniska skolor, som inte ens ha karakteren af tekniska elementarskolor. (Till denna kategori hör äfven undervisningen vid tekniska skolan i Stockholm i dess söndags- och aftonskola samt den i samma aftonskola inrättade förberedande kursen till byggnads- och maskinyrnesskolorna). Denna undervisning torde redan ha stor be-

tydelse för utbildning af arbetare och förmän. Säkert är, att vid samtliga tekniska elementarskolor finnas byggnadsafdelningar med, såvidt man vet, på flere håll mycket skickliga lärare. Dessa byggnadsafdelningar, respektive tekniska skolans i Stockholm byggnadsyrkesskola, tillgodose väsentligen landets behof af byggnadsritare, verkmästare, byggmästare, byggnadskontrollanter, men äfven till stor del af arkitekter, ehuru icke med den officiella hallstämpel, att de exempelvis ha den aflägsnaste utsikt att någonsin bli inskrifna i kungl. öfverintendentsämbetet. Sådana arkitekter med lägre utbildning, men ofta lång utlandsvistelse, ha åstadkommit utmärkta saker. (Exempel: den arkitekt, som nyligen ritat Östersunds rådhus). I och med utbildningen af dessa arkitekter ha de tekniska elementarskolornas byggnadsafdelningar bevisat riktigheten af gångna tiders sunda anordning med delvis åtminstone gemensam undervisning för byggmästare och arkitekter äfven vid akademien. Detta var på en tid, som gaf oss Scholander bland arkitekter och bland byggmästare flere af de förnämste vi haft på mycket länge. Men det var också innan vissa vederbörande fått klart för sig, att äfven arkitekterna behöfde det mått af s. k. allmänbildning, som ligger i studentexamen. Numera är ju förhållandet det att man för att bli riktigt officiellt stämplad som arkitekt skall först taga nämnda besynnerliga examen och gå in som ordinarie elev vid tekniska högskolan och gå där i 4 år samt sedermera 3 år vid akademien. Att några verkliga begåfningar skulle utestängas af den för ett konstnärligt yrke onaturliga inträdesfordran, faller ingen officiellt tänkande person in att föreställa sig. Man har rest en skranka för att hindra tillströmningen och därmed är man nöjd. Det har till och med varit på tal vid något teknikermöte, att ingen lefvande själ skulle få göra byggnadsritningar, hvilken icke gått hela vägen genom tekniska högskolan och akademien för de fria konsterna. Men tanken blef lyckligtvis skrinlagd, sedan bland annat upplysts af en professor, att en af de vackraste kyrkorna i vårt land är ritad — af en präst.

Alldeles har man ju dock inte kunnat utestänga de begåfningar, som valt sina föräldrar så illa, att de icke kunnat få råd att ta studentexamen — detta i synnerhet, som vi ännu ha kvar (från äldre tids hyggligare uppfattning i dessa frågor) en hel del framstående arkitekter, som inte tagit studentexamen.

En del af de elever, som kommit till akademien från Chalmerska institutet (inalles endast 32 stycken under senaste 26 år) torde icke ha tagit studentexamen. Dessa elever ha hittills hoppat alldeles förbi tekniska högskolans arkitekturafdelning, men skulle nu tvingas gå det 4:re året i nämnda afdelning för att därifrån riktigt högtidligt officiellt öfvergå

till akademien. Onekligen en mycket besynnerlig anordning att tvinga elever från en högskola att byta lärare för ett enda år för att sedan öfvergå till ett tredje läroverk! Med rätta, som mig synes, ha också ett par motionärer i Första kammaren protesterat mot denna unika anordning.

I förbigående sagdt är det något besynnerligt med denna tekniska högskolans 4:e årskurs. I den kungl. propositionen upplyses på flere ställen, att arkitekturafdelningen egentligen endast är 3-årig och att det 4:e året är något extra, frivilligt, som tillkommit senare tiden. Men i högskolans årsredogörelse angifves utan vidare afdelningen som 4-årig. Går man ut från 3 år som normalt vid högskolan, blir ju den kungl. propositionens tanke att »förkorta» arkitektstudierna till 6 år ingen reform, då nämnda tid normalt redan är — 6 år.

Utom möjligen en del chalmerister utan studentexamen ha äfven från byggnadsyrkesskolan i Stockholm kommit några elever till akademien efter att ha passerat 3:e och 4:e årskurserna af tekniska högskolans arkitekturafdelning — de bägge första årskurserna ha de saklöst hoppat öfver. De senaste 10 åren ha 20 af byggnadsyrkesskolans elever gått den vägen. När så skett, och man vet, att chalmeristerna alldeles hoppat öfver tekniska högskolans arkitekturafdelning, hade det väl åtminstone varit värdt en undersökning, huruvida denna afdelning kunnat helt eller delvis indragas.

Redan för 25 år sedan, när jag gick i byggnadsyrkesskolan i Stockholm, praktiserades det, att elever därifrån gingo in i 3:e årskursen i tekniska högskolans arkitekturafdelning. Ett par af dem kommo in på akademien, (en är nu stadsarkitekt i Hälsingborg, en annan var en tid kasernbyggnadsnämndens arkitekt). Men äfven på senare tid ha några af byggnadsyrkesskolans elever kommit in på akademien, ehuru med svårigheter (en efter studier i Köpenhamn, en annan efter att ha tagit flere priser vid täflingar). Bägge dessa ha, uppgifves det, sökt sig in på akademien efter inrådan af professor Lallerstedt vid tekniska högskolan. En af ansökningarna afstyrktes på ett förberedande stadium, på grund af en akademiledamots motvilja att vid akademien likställa en person, som vid tekniska högskolan studerat endast 2 år, med dem som studerat där i 4 år — begåfningen alldeles fränsedt!

Äfven från teknisk elementarskola har det inträffat, att man tagit elev direkt till akademien. Så uppges förhållandet vara med en arkitekt i Malmö, som utgått från därvarande tekniska elementarskola och kommit in på akademien efter att ha tagit pris på en kyrktäfling.

Dessa exempel på intagning vid akademien af personer, som ej gått den officiella vägen, ha alla varit rena undantag — *ansökningar, som lika*

godt kunnat godtyckligt afslås. Någon begåfningens rätt har icke af dessa personer kunnat åberopas. Om de däremot varit studenter, hade de kommit in äfven utan tillstymmelse till begåfning. Ätminstone hade de kommit in som ordinarie elever vid tekniska högskolan och därifrån till akademien. Utan både begåfning och praktik i värsta fall.

Det förtjänar anmärkas, att på tekniska högskolan äfven gått som extra elever och sedermera blifvit arkitekter ett fåtal personer, som ej ens gått i byggnadsyrkesskolan, utan i tekniska skolans högre konst-industriella skola.

Jag har uppehållit mig vid dessa exempel något utförligt för att visa, att det finns ett bestämdt behof af högre arkitektutbildning äfven för dem, som icke ha råd eller lust eller anse det löna mödan eller ens få gå genom tekniska högskolan som ordinarie elever. Under sådana förhållanden borde det väl varit skäl gå litet djupare in på spörsmålet, om den nuvarande arkitektundervisningen öfver hufvud taget är ordnad så som sig borde.

Detta är, enligt min mening, icke fallet:

Det råder bland enskilda samt representanter för stat och kommun ett stort missnöje med en del af den officiellt utbildade arkitektkåren, hvilkas okunnighet eller oförmåga att använda sitt osmälta vetande kunderna fått syndigt betala. Det finns bland många arkitekter en häpnadsväckande nonchalans för bland annat hvad det kostar. Detta måste sammanhånga med rekryteringen och utbildningen. Med all sannolikhet antagas som arkitektelever en hel del studenter, som — utan att ha arbetat nämnvärdt praktiskt i byggnadsyrket — välja den banan lika gärna som hvilken annan som helst utan att känna den konstnärliga kallelsen. Resultatet blir i sådana fall arkitekter, som skapa till rätt besynnerliga saker, hvarpå ju exempel skulle kunna anföras rätt många.

De förnämsta anmärkningarna mot en del af de officiella arkitekterna torde kunna sammanfattas sålunda: de äro icke tillräckligt materialkännare samt kännare af arbetsmetoder och priser. Riksdagskamraterna behöfva icke gå långt för att finna bekräftelse på mitt påstående.

Härmed är jag inne på frågans intressantaste sida. Vid ordnande af arkitektundervisningen kan aldrig få glömmas, att det är fråga om ett *konstnärligt* yrke, men ställdt i de praktiska krafvens tjänst.

Utän »gnistan» kan en person — tyvärr — ta arkitektexamen, som det nu är ställdt, men han blir inte arkitekt. I stället borde man gå en annan väg, se till att anlagen uppmuntras och personerna få den praktiska och teoretiska utbildning, som gör det möjligt för dem att omsätta sin

begåfning i praktiskt användbara projekt, adlade af deras konstnärliga uppfattning.

Mig synes det omöjligt att nå detta mål utan delvis återgång till flydda tiders förhållanden, då man fordrade af arkitekteleven något mer än bara — 3 månaders praktik närmast före 4:e årskursen i tekniska högskolan. Flera års praktiskt arbete, måhända i flera yrkesgrenar, före studietiden samt fortsatt praktik under densamma är enligt min uppfattning medlet att — jämte en förbättrad undervisning — göra arkitekterna till material-, arbets- och priskännare. Enligt sådana principer var arkitekt- och byggmästarundervisningen, delvis åtminstone, tidigare ordnad hos oss. Så lär det fortfarande vara till stor del i Danmark, ehuru man äfven där på senare åren börjat skatta åt studentvurmen. Den oförliknelige Nyrop, professor och direktör vid akademien i Köpenhamn, skaparen af Köpenhamns rådhus, började sin bana såsom timmermanslärling vid 14 års ålder och sedan, snarast möjligt, som aftonskoleelev. Nyrops rådhus är ett af de billigaste och ett af de allra vackraste i Europa. Danmarks flesta bättre arkitekter ha, efter hvad kännare påstått för mig, varit utlärdas murare och timmermän, ibland äfven ritare, som till och med varit familjeförsörjare under skoltiden. Utbildningen i arkitektur ha de fått på kvälarna.

Att arkitektundervisningen hos oss står lågt framgår bland annat däraf, att 6 de bästa eleverna för en tid sedan demonstrativt lämnade akademien utan att afvakta afgangsbetyg. De skisser, som sysselsatt eleverna senaste år enligt akademiens redogörelse, synas haft märkvärdiga ämnen, däribland: orgelfasad, kaférestaurant, predikstol, brunnsöfverbyggnad, familjegrav (!!). Hur det lefvande lifvets människor skola bo, synes däremot mindre intressera. Det är också allmänt bekant för dem, som syssla med bostadsfrågan, hur handfallna akademiarkitekter ofta stå inför problemet att bygga smålägenheter billigt — det är för dem ett terra incognita. För närvarande inbjudes Riksdagen att bygga underofficersbostäder, ritade af en akademist, för omkring 3,300 kronor pr eldstad, under det utmärkta bostäder mycket väl kunna byggas för från 1,400 — högst 1,800 à 2,000 kronor pr eldstad. Den lilla arkitekturen är för stor för de stora arkitekterna.

Efter min uppfattning skall man icke kosta på ett öres arkitektutbildning på en person, som man inte vet ha »gnistan». De, som ha gudagåfvan, behöfva ingen studentexamen. Men den teori de behöfva, kunna de få så småningom, och den så kallade allmänbildningen kan bibringas samtidigt med fackbildningen. Med mindre än två års föregående praktik bör ingen få bedrifva arkitektstudier.

Den nuvarande arkitektutbildningens splittring är för mig också ett tungt vägande skäl att önska en reform. Tekniska högskolan utexaminerar årligen 4 arkitektelever, akademien lika många, Chalmers har under senaste 26 år skickat föga öfver 1 elev om året till akademien.

Då den kungl. propositionen endast rör sig på frågans ytterkanter och fastläser anordningar, som sedan kunna blifva svåra att göra om, och då jag inte alls är säker på att icke hela akademiundervisningen eller någon del af högskoleundervisningen för arkitekter skulle kunna indragas — något som jag ville ha undersökt — tar jag mig friheten hemställa,

att Riksdagen ville afslå Kungl. Maj:ts proposition nr 200.

Stockholm den 4 maj 1911.

Knut A. Tengdahl.
